

Actes del VIII Congrés d'Història Moderna de Catalunya: «Catalunya i el Mediterrani».

Barcelona, 17-20 desembre 2018

COMUNICACIONS

J. Dantí, X. Gil, D. Sola, I. Mauro (coord.)

Àrea d'Història Moderna,
Universitat de Barcelona
Any 2019

Actes del VIII Congrés
d'Història Moderna de Catalunya:
«Catalunya i el Mediterrani».

Barcelona, 17-20 desembre 2018

COMUNICACIONS

J. Dantí, X. Gil, D. Sola, I. Mauro (coord.)

Àrea d'Història Moderna,
Universitat de Barcelona
Any 2019

UNIVERSITAT DE
BARCELONA

Els articles són publicats amb llicència **Reconeixement-No comercial-Compartir per igual de Creative Commons**.

Els autors conserven els drets d'autoria i atorguen a l'Àrea d'Història Moderna el dret de primera publicació de l'obra. Un cop publicats, l'autor pot difondre una còpia dels seus articles al seu web i en repositoris institucionals i temàtics sempre que en citin la font original.

Secció Departamental d'Història Medieval, Història Moderna, Paleografia i Diplomàtica

Facultat de Geografia i Història

Universitat de Barcelona

Montalegre, 6

08001 Barcelona

dep-ghi-hismo@ub.edu

Revisió editorial: Verónica Gallego Manzanares, Ivan Gracia Arnau, Víctor J. Jurado Riba, Pau Pibernat Soler.

Maquetació i correcció: I.G. Santa Eulàlia, Santa Eulàlia de Ronçana. www.igsantaaulalia.com

ISBN: 978-84-09-20330-7

Els textos de totes les intervencions del VIII Congrés d'Història Moderna de Catalunya –tant de les ponències com de les comunicacions– són accessibles a la pàgina de *Pedralbes* dins el portal de les Revistes Catalanes d'Accés Obert (RACO) <http://www.raco.cat/index.php/Pedralbes>.

ÍNDIX

Sessió 1: Poders, fronteres i identitats

Agustí ALCOBERRO, <i>La Guerra de la Quàdruple Aliança (1718-1720) des de l'estat de Milà.</i>	12
Josep Miquel CONCA ALONSO, <i>Les batllies generals de Catalunya, Aragó i València al segle XVI. Un estudi comparatiu.</i>	29
Antonio ESPINO, <i>Catalunya com a frontera marítima. La defensa de la costa catalana i les guerres contra França, 1652-1678.</i>	50
David FERRÉ GISPETS, <i>Els efectes del «Contractor State» borbònic a la Catalunya d'inicis del segle XVIII.</i>	71
Ivan GRÀCIA ARNAU, <i>La Revolta dels Segadors: un esdeveniment en disputa.</i>	90
Lluís GUIA, <i>El Regne de Sardenya i el “Consejo de España” de Viena (1714-1720).</i>	113
Pablo PÉREZ GARCÍA, <i>Lluís Oliver i de Boteller i la Germania de València.</i>	127

Antoni PICAZO MUNTANER, <i>La frontera religiosa en el reino de Mallorca: un límite impreciso.</i>	144
David QUILES ALBERO, <i>La Guerra dels Segadors y el interés del patriciado veneciano en una convulsa Cataluña (1645-1652).</i>	164
Maties RAMISA VERDAGUER, <i>Catalunya, Sicília i Menorca en la política mediterrània de la Gran Bretanya durant la Peninsular War, 1808-1814.</i>	187
Iván REGA CASTRO, <i>Devociones e identidades en la Seu Nova de Lleida: Los «nuevos y magníficos retablos» del obispo Sánchez Ferragudo (1771-1783), o el ideario de la catedral ilustrada.</i>	212
Maria SALAS BENEDITO, <i>Prohibició i repressió. Mallorca i les mesures contra els francesos a l'inici de la Guerra dels Trenta Anys (1635-1638).</i>	232
Ricard TORRA PRAT, <i>La Generalitat moderna i el Mediterrani. De l'esquadra de Galeres del General, a la creació del Port Franc de Barcelona (1599-1706).</i>	255

Sessió 2: Paisatge històric i risc natural

Alfredo CHAMORRO ESTEBAN, <i>Fustes, drassanes i galeres: explotació forestal dels boscos catalans per la construcció naval (1625-1640).</i>	282
Rafael GIL BAUTISTA, <i>El comunidor, un espacio para conjurar nubes malignas. La diócesis de Gerona durante los tiempos modernos.</i>	305
Judit VIDAL BONAVIDA, <i>Els intercanvis socials i comercials en el Mediterrani occidental a través de les almadraves d'època moderna.</i>	324

Sessió 3: Món urbà i món rural

Alba ALONSO, *El trabajo y el comercio en las minas de El Priorat (Tarragona) durante la época moderna.* 344

Jordi BUYREU, Sònia GUAL, Valentí GUAL, Xavier JORBA, Raimon MASDÉU I ADRIÀ SASTRE, *Estudi demogràfic de l'Andorra moderna (segles XVI-XIX): estat de la qüestió.* 360

Isaac GARCÍA-OSES, *La distribució dels terrissers a la trama urbana barcelonina i la configuració d'àrees de producció especiltzades, segles XV-XVIII.* 375

María del Carmen IRLÉS VICENTE, *La economía catalana a finales del Setecientos según la atenta mirada de sus alcaldes mayores: entre el optimismo y los intentos de superación.* 397

Marta MANZANARES MILEO, *Cacau, sucre, canyella: conflictivitat gremial entorn de la xocolata en contextos locals i mediterranis (segles XVII-XVIII).* 416

Maria del Mar ROVIRA MARQUÈS, *Religió, política i mecenatge artístic durant el primer quart del Set-cents a Barcelona: l'església de la Congregació de la Missió i la capella de sant Joan Nepomucè.* 434

Olga SBERT PÉREZ, Raimon MASDÉU TÉRMENS, *El territori de Sant Just Desvern en el segle XVIII a partir del cadastre de 1716.* 452

Sessió 4: Família, xarxes i societat

María Luisa ÁLVAREZ CAÑAS, *Proyección profesional de los corregidores de Cataluña en Andalucía durante el siglo XVIII.* 469

María Remedios ANDRÉS GALLENT, <i>Una nueva aproximación al estudio de la delincuencia en el reino de Valencia (1580-1609)</i> .	486
Nil BOIX I BESORA, <i>Un exemple d'impacte social, cultural i religiós de l'onada migratòria occitana a Catalunya. El cas concret del Santuari del Miracle de Riner, el Solsonès</i> .	510
Esperanza BORT, <i>La salud del cuerpo y del alma en la correspondencia de los hermanos Zúñiga Requesens</i> .	535
Ricard CANTANO CARBALLO, <i>Els patrons de Canet i la ruta Barcelona-Cadís (1720-1736)</i> .	552
Alexandra CAPDEVILA, <i>De França a Catalunya. Una aproximació a les rutes d'accés del immigrants francesos dels segles XVI i XVII cap a terres catalanes</i> .	582
Rafael CERRO NARGÁNEZ, <i>Radiografía profesional de una élite militar: los gobernadores de la Ciudadela de Barcelona (1718-1808)</i> .	603
Jaume DANTÍ RIU, <i>Genovesos i ciutadans de Barcelona. Competència i impuls en el comerç mediterrani de 1550 a 1630</i> .	633
Amparo FELIPO ORTS, <i>Elites nobiliarias, conflicto dinástico y solidaridad familiar en Valencia (1702-1725)</i> .	654
Ines GHENO, <i>Llegir el bandolerisme català des d'Itàlia</i> .	678
Víctor J. JURADO RIBA, <i>La noblesa mediterrània: el cas de Francesc de Guimerà</i> .	689
Osvaldo Víctor PEREYRA, <i>Linajes, redes y poder en los espacios rururbanos castellanos en la temprana modernidad</i> .	707

Isidro PUIG SANCHIS, *Comportamientos socio-profesionales y entramados familiares durante el siglo XVIII. Escultores y arquitectos en la Cataluña interior.* 738

Pere MOLAS RIBALTA, *L'ascens social més enllà de les guerres.* 760

Josep SAN RUPERTO ALBERT, *Transport, distribució i inversió d'argent entre Barcelona i Itàlia. Les xarxes dels Cernezzzi i Odescalchi (1637-1639).* 780

Maria JOSÉ VILALTA, *Migracions i frontera entre Aragó i Catalunya (segles XVI-XVIII).* 802

Sessió 5: Transferències i circulacions

Noelia BORRÀS MATAMOROS, *Transferències culturals: la morra, un joc mediterrani a les tavernes de la Catalunya Moderna.* 822

Xevi CAMPRUBÍ, *El Mediterrani com a via de comunicació entre Catalunya i Itàlia als segles XVII i XVIII.* 840

Valeria COCOZZA, *Circulación de carreras entre Cataluña y Italia española: los casos de los obispos Benedicto de Tocco y Juan Trulles de Mir (siglos XVI-XVII).* 865

Miquel FUERTES BROSETA, *Les ambaixades a la cort. Un mecanisme amb diferent execució a València, Sardenya i Catalunya.* 876

Esther GARCÍA-PORTUGUÉS, *José Nicolás de Azara y el éxodo de Pío VI hacia el exilio.* 896

Laura GARCÍA SÁNCHEZ, *“Se breve en tus razonamientos, que ninguno hay gustoso si es largo”. El ingenioso hidalgo Don Quijote* 925

de la Mancha en Barcelona y los episodios pictóricos de su paso por la ciudad.

Ida MAURO, *El cardenal Gaspar Cervantes com a arquebisbe i mecenes: Contrareforma i Renaixement a Messina, Salerno i Tarragona (1561-1575).* 951

Matteo MORO, *Vicios y virtudes de España y Cataluña en una relación del marqués de Trivero y Mortigliengo, enviado extraordinario del duque de Saboya a la corte ibérica del Carlos III de Habsburgo (1707-1711)* 975

María de los Ángeles PÉREZ SAMPER, *Un viaje real por el Mediterráneo: Felipe V en 1702.* 998

Fernando SÁNCHEZ MARCOS, *La circulación de la «Storia d'Italia» de F. Guicciardini en el Mediterráneo (siglos XVI –XVII): la presencia en Barcelona.* 1020

Anna TREPAT CÉSPEDES, *El pintor Gabriel Duran (1749-1806) i la seva activitat entre Barcelona i Roma. Producció, relacions i intercanvis artístics al voltant de l'Ambaixada d'Espanya davant la Santa Seu.* 1037

Sessió 6: Creences i vivències

Judith ARMIÑO ALARCÓN, *Un nuevo modelo devocional en la Cataluña del catolicismo ilustrado: las primeras misiones populares de la Congregación de la Misión (1717-1726).* 1056

Rafael BENÍTEZ SÁNCHEZ-BLANCO, *Las conversiones de soldados y galeotes en Barcelona según la correspondencia del jesuita Francisco Poch (1675-1685).* 1075

- Laura FARÍAS MUÑOZ I CRISTINA FONTCUBERTA, *Entre el mar i la ciutat: la presència de la costa mediterrània en les imatges dels sants patrons de Barcelona (segles XVI-XVIII)*” 1095
- Diego SOLA, *Pregar i meditar a la Catalunya del Cinc-cents: Ignasi de Loiola i la devotio moderna montserratina.* 1118
- David VIZCAYA CALVO, *La orden catalana de la Merced y su relación en la redención de cautivos: de los inicios al siglo XVIII.* 1137

El Mediterrani com a via de comunicació entre Catalunya i Itàlia als segles XVII i XVIII

XEVI CAMPRUBÍ

Resum

El mar Mediterrani fou una important via de comunicació entre Catalunya i Itàlia. El port de Barcelona, en aquest sentit, era un lloc de trànsit constant de vaixells que anaven i venien de Gènova, Nàpols, Sardenya o Sicília, els quals, a banda de persones i mercaderies, transportaven informació, ja fos a través de cartes o bé de forma oral. La connexió marítima, combinada amb un sistema de correu terrestre ben articulat i, molt sovint, amb l'ús de la impremta, va facilitar la circulació de notícies relacionades amb els esdeveniments que tenien lloc a Europa, principalment sobre conflictes bèl·lics.

Paraules clau: Xarxes de correu, transport marítim, circulació de la informació, premsa, impremta.

Resumen

El mar Mediterráneo fue una importante vía de comunicación entre Cataluña e Italia. El puerto de Barcelona, en este sentido, era un lugar de constante tránsito de barcos que iban y llegaban de Génova, Nápoles, Cerdeña o Sicilia, los cuales, además de personas y mercancías, transportaban información, ya fuera a través de cartas o de forma oral. La conexión marítima, combinada con un sistema de correo terrestre bien articulado y, a menudo, con el uso de la imprenta, facilitó la circulación de noticias relacionadas con los acontecimientos que tenían lugar en Europa, principalmente sobre conflictos bélicos.

Palabras clave: Redes de correo, transporte marítimo, circulación de la información, premsa, impremta.

Abstract

The Mediterranean sea was an important way of communication between Catalonia and Italy. The harbour of Barcelona was a permanent point of tra-

ffic of ships from Genoa, Naples, Sardinia or Sicily, which, as well as people and goods, used to carry information, written or oral. The sea connection, combined with an efficient postal system and, often, with the use of printing, aided the circulation of news related to the events that took place in Europe, mainly about wars.

Keywords: Postal networks, ship transport, circulation of information, press, printing.

«Llegó una faluca de Mecina que llevó de nuevo como el sitio de Viena estava levantado. (...) Ay tres relaciones estampadas del feliz sucesso». Josep Monfar i Sorts, ciutadà honrat de Barcelona, feia aquesta anotació en el seu diari el 29 de setembre de 1683, disset dies després que l'exèrcit imperial, amb l'ajut de les armes del rei de Polònia, derrotés els turcs a la batalla de Kahlenberg, posant fi, d'aquesta forma, al setge de Viena. El testimoni de Monfar mostra com les notícies relacionades amb alguns esdeveniments que van succeir a Europa a l'època Moderna van arribar a Catalunya en vaixells que procedien de ports mediterranis. L'exemple de Monfar, a la vegada, serveix per constatar l'important paper que va jugar la impremta a l'hora de difondre aquelles notícies. L'objectiu d'aquesta comunicació és explicar, utilitzant nombrosos casos concrets, de quina manera circulava la informació entre Catalunya i Itàlia als segles XVII i XVIII i els avantatges que, a nivell comunicatiu, va comportar la connexió marítima.¹

1. En aquest sentit, vegeu: Xevi CAMPRUBÍ, *L'impressor Rafael Figueró (1642-1726) i la premsa a la Catalunya del seu temps*, Fundació Noguera, Barcelona, 2018, pp. 411-451; i també: Xevi CAMPRUBÍ, «La circulació de la informació entre Vic i Barcelona durant la Guerra de Successió», *Ausa*, 174 (2014), pp. 863-889. L'anotació feta per Josep Monfar i Sorts es troba a: Biblioteca Universitària de Barcelona (BUB), Manuscrits, Diario de noticias de Barcelona, 1683-1684, ms. 1765, f. 104.

1. El correu ordinari d'Itàlia

L'enviament de la correspondència oficial a l'època Moderna s'assegurava amb la utilització de correus «extraordinaris», anomenats també «propis», que es desplaçaven a peu o a cavall i que es rellevaven o canviaven de muntura en les anomenades «postes». Les cartes dels particulars, en canvi, depenien principalment de la col·laboració dels traginers o dels mercaders. Això va canviar a partir del darrer terç del segle XVI, en temps de Felip II, amb la creació del sistema de correu ordinari, que comptava amb rutes i freqüències prefixades i del qual en destacava, com a novetat important, que podia ser utilitzat també pels particulars. La principal ruta de correu ordinari de la monarquia hispànica en temps dels Àustries fou el «correo de Flandes», que anava de Madrid a Brussel·les, passant per França, i que continuava cap a Viena. Una altra de les grans rutes era el «correo de Italia», que anava de Madrid a Roma. Segons el repertori publicat per Alonso de Meneses el 1576, el camí més utilitzat pels correus per anar a Itàlia era el que passava per Barcelona, des d'on es dirigien cap a Perpinyà i Montpeller. En determinades circumstàncies, però, els correus s'embarcaven a la capital catalana en direcció al port de Gènova.²

Aquesta ruta, tanmateix, fou modificada l'any 1601 arran d'un acord signat entre França i Espanya, de manera que a partir d'aleshores els correus que feien el trajecte de Madrid a Roma es dirigien cap a

2. Alonso DE MENESES, *Repertorio de caminos*, Sebastián Martínez, Alcalá de Henares, 1576, f. 67v. Sobre el correu a Espanya en temps dels Àustries vegeu, principalment: Cayetano ALCÁZAR, «Los orígenes del correo moderno en España», a *Revista de la Biblioteca, Archivo y Museo*, XVIII, Ayuntamiento de Madrid, 1928; María MONTAÑEZ MATILLA, *El correo en la España de los Áustrias*, CSIC, Madrid, 1953; i Fernando ALONSO GARCÍA, *El correo en el Renacimiento europeo. Estudio postal del archivo Simón Ruiz (1553-1630)*, Fundación Albertino de Figueiredo para la filatelia, Madrid, 2004. Sobre el correu a Catalunya, vegeu: Javier CAMPINS DE CODINA, *El correo en Cataluña*, José Porter, Barcelona, 1951; i Antonio AGUILAR, *Cartes i carters: una història del correu postal a Barcelona*, Albertí Editor, Barcelona, 2018.

Irún, Lió i Torí. Octavio Codogno, autor d'un compendi on es detallen les principals rutes de correu que existien a Europa a començament del segle XVII, va deixar constància d'aquest canvi:

Ogni mese, e di quattro in quattro settimane, parte [da Roma] l'ordinario dell'ufficio di Ispagna per essi Regni, e benche altre volte esso ordinario solesse andare per la Liguria, Provenza, Linguadocca, Cattalogna & Aragon, overo per le guerre s'imbarcasse in Genova per Barcellona, però da certo tempo in quà fa il camino seguente: da Roma a Firenze, Pisa, Genova, Alessandria, Turino, Lione, Limoges, Bordeo, Baiona, Yrun, Burgos e finisce a Madrid.³

Com es pot comprovar en l'explicació de Codogno, a principi de segle XVII l'ordinari d'Espanya partia de Roma un cop al mes. Tanmateix, aquesta freqüència fou incrementada a un correu cada quinze dies, com explica Giuseppe Miselli a l'obra *Il burattino veridico*, una guia per a viatgers publicada a final d'aquell segle.⁴

Segons Codogno, la ruta de Madrid a Roma que passava per Irún i Lió comptava amb un total de 192 postes, mentre que la que anava per Barcelona i Gènova en tenia 172, separades les unes de les altres per uns deu o dotze quilòmetres de mitjana. Tot i que el canvi va suposar un increment de la distància del recorregut en més de 200 quilòmetres,

3. Ottavio COTTOGNO, *Compendio delle poste*, Giovanni Battista Bidelli, Milano, 1623, Libro Quinto, p. 433. Sobre l'acord signat entre França i Espanya el 1601 vegeu: ALONSO GARCÍA, *El correo en el Renacimiento*, pp. 26 i 74. Sobre el funcionament del sistema de correu a Itàlia vegeu: Clemente FEDELE i Mario GALLENGA, *Per servizio di Nostro Signore. Strade, corrieri e poste del Papi dal medioevo al 1870*, Enrico Mucchi Editore, Modena, 1988.

4. Giuseppe MISELLI, *Il burattino veridico, ovvero istruttione generale per chi viaggia*, Stamperia del Longhi, Bologna, 1699, p. 123. Tant Maria Montáñez com Fernando Alonso també assenyalen que el correu d'Itàlia sortia de Madrid cada quinze dies. MONTÁÑEZ MATILLA, *El correo en la España de los Áustrias*, p. 85; ALONSO GARCÍA, *El correo en el Renacimiento*, p. 522.

l'autor italià es referia al trajecte per Lió com «la via piú breve e ordinaria delle poste».⁵

A parer de Fernand Braudel, la utilització d'Irún com a pas preferent dels correus que anaven de Madrid a Flandes i a Itàlia tenia relació amb la ruta seguida per la moneda espanyola en direcció a Europa. Per tant, no es pot descartar que el canvi tingués també a veure amb la inestabilitat que es vivia a Catalunya des de mitjan segle XVI per culpa del bandolerisme, una situació que es va agreujar a partir de començament del segle següent. Braudel, en aquest sentit, aporta el testimoni d'un viatger florentí que el 1567 assegurava que era gairebé impossible anar de Barcelona a Saragossa per la posta, pel risc de ser assaltat.⁶

La ruta del correu d'Itàlia que passava per Barcelona, en qualsevol cas, es va continuar utilitzant, sobretot en temps de guerra, moment en què els acords internacionals que garantien la circulació dels correus deixaven de ser respectats. Aleshores, la connexió marítima entre Gènova i Barcelona prenia més importància, ja que molt sovint era preferida pels missatgers per tal d'evitar el pas per territori francès. L'any 1621, per exemple, Saulo Laureti, un correu italià que feia el trajecte de Madrid a Roma, va haver d'embarcar-se a Barcelona perquè els camins de França estaven tallats com a conseqüència de la Guerra dels Trenta Anys. Laureti explicava davant notari que li ho havia advertit un altre correu que venia en sentit contrari.

A ocho leguas desta ciudad [de Barcelona] ha hallado, segun dize, un correo o peón que venia de la ciudad de Marcella y le ha dado aviso como en Lenguadoch, lugar de Francia, estaban con armas los cristianos contra los lutheranos y que no dexavan passar ninguno sin reconocerles y quitarles los papeles y dineros que llevavan y a otros detenian presos. Y por causa de dichas dissensiones en Francia le ha parecido bolver atrás y embarcarse

5. COTTOGNO, *Compendio delle poste*, Libro Terzo, pp. 126, 132, 156 i 257.

6. Fernand BRAUDEL, *El Mediterráneo y el mundo mediterráneo en la época de Felipe II*, 2 vols., Fondo de Cultura Económica, Mèxic, 1976, I, p. 286; II, p. 124.

y hacer su viaje por el mar. Y ansi se ha buuelto en esta ciudad de Barcelona para hazer embarcación y prosseguir su viaje con buena comodidad.⁷

Pel mateix motiu, el maig de 1629, els correus Diego Álvarez i Antonio Maria Verjar, que transportaven unes cartes reials des de Madrid fins a Itàlia, van llogar la faluga del patró Miquel Sanpere al port de Barcelona. El mariner es va comprometre a portar-los fins a Gènova, «sin que por el camino toque con dicha su faluca en algun puerto ni playa de Francia, sinó es en alguna playa por fortuna de tiempo». Encara, el setembre d'aquell mateix any, César Caracholo, patró napolità, va acordar amb Pedro Pablo, correu reial, que navegaria de Barcelona fins a Gènova, «sin tomar puerto de Francia ni tocar en parte della».⁸

En un context de guerra gairebé permanent amb França, la ruta marítima va resultar ser de gran importància al llarg de tot el segle XVII. Per aquesta raó, com assenyala Maria Montáñez, l'any 1635 la monarquia hispànica va projectar la construcció de quatre tartanes per tal de transportar el correu ordinari d'Itàlia des de Barcelona fins a Gènova.⁹

Les guerres amb França també interferien el funcionament del correu de Flandes. El setembre de 1667, durant la Guerra de Devolució, el comte de Pötting, ambaixador imperial a Madrid, feia constar en el seu diari: «No llegó esta vez el ordinario de Flandes a causa del embaraço de este rompimiento». De nou, l'agost de 1669, deixava constància dels entrebancs que França posava al pas dels correus. «El ordinario de Flandes empeçó a faltar, por havérsele antojado a los franceses de no consentirle pasage». Això va motivar que, durant un temps, tant l'ambaixador com la reina Marianna d'Àustria optessin

7. Arxiu Històric de Protocols de Barcelona (AHPB), Francesc Jutge, Desè manual, 606/14, s.f., 14 d'abril de 1621. Agraïixo a Rosa Nacente, Josep Cerdà i Rafel Pahissa, usuaris d'aquest arxiu, les referències a documents relacionats amb el trànsit de correus.

8. AHPB, Francesc Tries, Quart manual, 661/4, f. 320-322v, 4 de maig de 1629; *ibidem*, f. 634-635, 10 de setembre de 1629.

9. MONTÁÑEZ MATILLA, *El correo en la España de los Áustrias*, p. 109.

per utilitzar el correu d'Itàlia com a via habitual de comunicació amb Viena: «Empeçé a escribir por Milán a Alemania, ya que el camino de Flandes quedó cerrado por los franceses, y la Reyna hizo lo mismo», escrivia Pötting. A vegades, per evitar passar per França, el correu de Flandes feia el trajecte fins a Espanya per mar, a través del port de Sant Sebastià. El desembre de 1669, l'ambaixador imperial va anotar que havia rebut «cartas de Alemania por la mar, con una faluca de Flandes».¹⁰

La monarquia hispànica se servia també del port de Barcelona per enviar correspondència als dominis insulars mediterranis. L'any 1600 el mariner Antonio Gautero es va comprometre a portar en la seva pollacra unes cartes reials destinades al comte d'Elda, virrei de Sardenya, i a l'arquebisbe de Càller. Gauter havia de lliurar les cartes al veguer de l'Alguer, «pera que aquells envie encontinent als qui van dirigits». El setembre d'aquell mateix any, Guillem Barbaria, mariner de Toló, port de la Provença, que partia de Barcelona cap a Càller, també va transportar unes cartes reials adreçades al virrei de Sardenya i a l'arquebisbe d'aquella ciutat. D'una forma semblant, l'any 1624, Joan Ferran, correu major de Catalunya, va donar un plec de cartes a Salvador Ricos, patró de Sant Tropic, per portar-los fins a Càller i lliurar-los al virrei de Sardenya.¹¹

A principi del segle XVIII, durant la Guerra de Successió, el correu d'Itàlia, al servei de la cort de l'arxiduc Carles d'Àustria, anava des de Barcelona fins a Nàpols. Això és, almenys, el què es desprèn del pagament de 1.170 ducats que Thomas Scarano, correu major del Regne de Nàpols, va fer l'any 1710 a Onofrio Mayone, correu d'aquella ciutat, pels viatges realitzats durant tot un any «como a correo susodicho de

10. M. Nieto Nuño, ed., *Diario del conde de Pötting, embajador del Sacro Imperio en Madrid, 1664-1674*, Escuela diplomática, Madrid, 1990-1993. vol. I, p. 323, i vol. II, p. 60 i 63.

11. AHPB, Joan Vicenç Cellarés, Onzè manual, 517/47, s.f.; AHPB, Jacint Pareja, Esborrany de 1624, 657/1, s.f., 25 d'octubre de 1624.

ida y buelta dende esta presente ciudad de Barcelona a la dicha ciudad de Nápoles, y de Nápoles a esta dicha ciudad de Barcelona, de orden de los oficiales del offisio del correo de Italia que residen en esta dicha ciudad». ¹²

L'any 1722 el port de Barcelona comptava amb més d'un vaixell destinat a transportar el correu d'Itàlia, segons consta en una petició que Gabriel Dorca, patró d'Arenys de Mar, va fer a la Reial Audiència per aconseguir l'exempció d'allotjar soldats a casa seva. Segons la súplica, Dorca era «uno de los que con su pingue (...) sirven a su Magestad en la conducción de la correspondencia de Italia». D'una forma semblant, hi ha constància que en aquelles dates també hi havia un vaixell que s'ocupava de portar la correspondència a les Illes, com es desprèn d'una petició que va fer el mariner Onofre Barceló, que signava com a patró del xabec del correu de Mallorca. ¹³

2. Ràpid, però més insegur

El correu ordinari d'Itàlia, segons explica Maria Montáñez, trigava 24 dies en anar de Madrid a Roma a l'estiu, mentre que a l'hivern n'emprava 27. Els trajectes per mar, això no obstant, permetien guanyar temps, sempre i quan, es clar, les condicions meteorològiques fossin favorables. Braudel posa l'exemple d'una carta que Joan d'Àustria va enviar des de Messina l'any 1582 i que va arribar a Palamós en sis dies. El comte de Pötting escrivia en el seu diari que el març de 1672 el correu ordinari de Flandes havia arribat a Madrid tres dies abans del que era habitual, fent el trajecte des d'Ostende fins a San Sebastià per mar. Josep Monfar, al seu torn, va anotar que el 1687 un vaixell procedent de Marsella havia arribat al port de Barcelona en poc més d'un

12. AHPB, Manuel Rossell, Esborrany de 1710, 882/19, s.f., 20 de febrer de 1710.

13. Arxiu de la Corona d'Aragó (ACA), Reial Audiència, Registres, 133, f. 240, 28 de juny de 1722; Arxiu Històric de la Ciutat de Barcelona (AHCB), Ajuntament borbònic. Polític i Representacions, 1D.IV.4, 1721, f.82, 18 de gener de 1721.

dia, gràcies a que va trobar el vent favorable: «vino en 27 horas, por haver unos buenos levantes».¹⁴

Algunes embarcacions, amb tot, suplien la manca de vent amb l'ús de remes. Entre els pactes que els correus Diego Álvarez i Antonio Maria Verjar van signar l'any 1629 amb el patró Miquel Sanpere per viatjar fins a Gènova hi figurava que la faluga havia d'anar «acompanyada de onze hombres, dies para el remo y el dicho patrón para el timón de dicha faluca».¹⁵

Segons que assenyala Giuseppe Miselli, el viatge de Gènova a Barcelona per mar solia fer-se en sis dies, i algunes vegades fins i tot en menys, si les condicions eren molt bones. L'agost de 1714, durant el setge de Barcelona, els consellers de la ciutat van rebre una carta d'un català resident a Gènova, en la qual els deia que havia arribat notícia de la deserció de Josep Moragull i dels germans Martí, «por un navio que llegó ayer del cordón del enemigo, con siete dias».¹⁶

Tanmateix, si l'estat del mar era desfavorable el viatge es podia endarrerir considerablement o, en el pitjor dels casos, les cartes es podien perdre. L'abril de 1673, el duc de San Germán, virrei de Sardenya, va escriure als consellers de Barcelona per demanar-los si sabien alguna cosa del seu nomenament com a virrei de Catalunya. El duc explicava que el seu secretari li havia enviat la notícia des de Madrid, però que el nomenament oficial encara no havia arribat a Càller: «Los despachos se me han embiado con la faluca que partió de esa ciudad, la qual hasta

14. MONTÁÑEZ MATILLA, *El correo en la España de los Áustrias*, p. 109; BRAUDEL, *El Mediterráneo y el mundo mediterráneo*, vol. I, p. 477; NIETO NUÑO, *Diario del conde de Pötting*, vol II, p. 79; BUB, Manuscrits, Diario de noticias de Barcelona de los años 1685, 1686 i 1687, ms. 399, s. f., 27 de gener de 1687.

15. AHPB, Francesc Tries, Quart manual, 661/4, f. 320-322v, 4 de maig de 1629.

16. MISELLI, *Il burattino veridico*, p. 295; AHCB, Consell de Cent, Lletres comunes, 1714, 1B-X-127, n.303, 6 d'agost de 1714. La deserció de Moragull i dels germans Martí havia tingut lloc la nit del 16 al 17 de juliol de 1714. Vegeu, en aquest sentit, Agustí ALCOBERRO, Mireia CAMPABADAL i Xevi CAMPRUBÍ, *Diario del sitio y defensa de Barcelona. El setge de Barcelona, 1713-1714*, Tres i Quatre, València, 2008, p. 284.

aora no ha parecido. Y se tiene por cierto que ha naufragado». D'una forma semblant, el mal temps fou molt probablement la causa per la qual Francesco Bruno, un correu que el 16 de novembre de 1674 s'havia embarcat a Nàpols a bord d'una faluga, no va arribar a Barcelona fins el 31 de desembre.¹⁷

Altres vegades, decisions d'índole política podien endarrerir l'arribada dels correus marítims. El gener de 1595, per exemple, Andrea Corrado, que transportava el correu ordinari de Roma, es va embarcar a Gènova en una faluga per tal de prosseguir el seu viatge fins a Barcelona. Tanmateix, poc després fou arrestat al port de La Ciutat, prop de Marsella, per ordre de les autoritats d'Aix de Provença, on va ser retingut durant dues setmanes. Joan Fabra, mariner que posteriorment va portar Corrado fins a Barcelona, assegurava davant notari que «al dicho correo Corrado, que levava el ordinario de Italia por Spanya, [...] en el dicho puerto le prendieron la justicia de aquel lugar y le tomaron las tres balijas de letras y despachos y se lo levaron todo y al dicho correo en la corte d'Aix». Corrado, al seu torn, va fer constar que li havien obert les tres maletes i que «le reconocieron los pliegos y despachos».¹⁸

Una altra mostra de les interferències que patien els correus quan viatjaven per mar l'aporta la carta que la reina Elisabet Cristina de Brunswick va enviar als diputats de la Generalitat de Catalunya i als consellers de la ciutat de Barcelona el 19 de juny de 1712, per informar-los que el rei Carles III havia estat coronat emperador del Sacre Imperi Romanogermànic, en una cerimònia que s'havia celebrat a Frankfurt el 22 de desembre de l'any anterior. La reina es lamentava que les cartes arribaven amb retard perquè «se extraviaron con la prisión y captividad de la persona que venia a anunciar tamaña celebri-

17. AHCB, Consell de Cent, Lletres comunes, 1673-1674, 1B-X-98, f. 33, 6 d'abril de 1673; AHPB, Jacint Sescases, Manual de 1675, 798/7, s.f., 31 de desembre de 1674.

18. AHPB, Joan Terés, Llibre primer de diversos instruments, 1591-1599, 515/17, f. 106v-107v.

dad». Segons Virginia León, el vaixell que transportava les cartes imperials fou capturat per uns corsaris algerians.¹⁹

Per tot això, en ocasions, quan les cartes eren enviades en vaixell, es remetia una còpia al mateix temps per correu terrestre. L'agost de 1673 el comte de Pötting va enviar un correu a Viena que va fer una part del trajecte per mar des del port de Barcelona. «Despaché de buelta al correo a Alemania por la mar en Barcelona. Nuestro Señor le acompañe», va escriure en el seu diari. Com es pot veure, l'ambaixador imperial no es refiava del correu marítim, de manera que quatre dies després va enviar la mateixa carta a través del correu ordinari. Segons Nieto Nuño, la pràctica d'enviar correus duplicats era utilitzada habitualment per l'emperador.²⁰

3. El cost d'enviar una carta

Els correus extraordinaris eren molt costosos, sobretot si anaven a cavall, de manera que acostumava a ser un servei reservat principalment a les institucions o a particulars molt adinerats. Un exemple molt il·lustrador l'aporta la carta que la Diputació del General va enviar l'any 1702 al rei Felip V, que en aquell moment es trobava a Itàlia. Joan de las Casas, correu del General, va cobrar 1.111 lliures i 12 sous, «per lo viatge que a fet anant a la posta de dia y de nit fins que encontrà al Rey nostre Senyor (que Déu guarde), lo qual encontrà en Lusara, en lo estat de Màntua».²¹

19. *Còpia de la Real Carta escrita per la S.C.C. y Real Magestat de la Reyna...a 19 de juny de 1712*. BUB, B-54/1/1-25 i C-240/1/3-17. Virginia LEÓN SANZ, *La Guerra de Sucesión española a través de los consejos de Estado y Guerra del archiduque Carlos de Austria*, Editorial de la Universidad Complutense de Madrid, Madrid, 1989, p. 819. Això no obstant, segons el dietari del convent de Santa Caterina de Barcelona, la notícia de la coronació de l'emperador a Frankfurt havia arribat a la ciutat el 21 de gener de 1712 amb un vaixell procedent de Gènova. BUB, Manuscrits, Lumen Domus, 1701-1803, ms. 1007, p. 231.

20. NIETO NUÑO, *Diario del conde de Pötting*, vol. II, p. 252.

21. ACA, Generalitat, Deliberacions del consistori, trienni de 1701, part 3.^a, Sèrie General (N), 261, f. 369, 11 d'octubre de 1702.

L'any 1729 l'Ajuntament de Barcelona va rebre una súplica de Josep Vendrell, correu a cavall, que reclamava el pagament del viatge que havia fet a Montpeller «con pliegos de la Comandancia General de este ejército y Principado y de ese Ayuntamiento». Vendrell es queixava que les 30 dobles que li havien pagat només cobrien el viatge d'anada i, per això, reclamava que se li pagués també la tornada.²²

D'igual forma, viatjar en vaixell suposava una despesa considerable. Segons Giuseppe Meselli, els viatgers que feien el trajecte de Gènova fins a Barcelona, Roses o Palamós donaven 20 dobles d'or d'Espanya als patrons de les embarcacions. L'any 1524 el regent de la Reial Tresoreria a Catalunya va pagar 100 ducats pel lloguer d'una barca per tal de transportar a Mateu de Asselent i a Martín de Alanda, correus reials, fins a Gènova.²³

Un altre exemple l'aporta el cas de Lazzaro Boyardin, un patró genovès que el 1594 va posar la seva fragata a disposició de Nicola de Briatico, correu ordinari de Roma, per anar de Barcelona fins a Gènova. El correu va pagar 500 rals abans de partir i uns altres 300 durant el trajecte. El patró, al seu torn, es comprometia a no portar cartes per cap altre persona i a compartir amb el correu els diners obtinguts pel transport d'algun eventual passatger. Un cas semblant el constitueix el de Domènec Xafin, patró d'una faluga que el 1628 es trobava al port de Barcelona, el qual es va comprometre a portar fins a Gènova a Pedro Gómez de Castañeda, correu de cavall del rei, a canvi de 700 rals.²⁴

Quan la urgència ho requeria, els oficials reials podien, fins i tot, obligar als mariners a posar els seus vaixells a disposició dels correus. L'any 1626, per exemple, Diego López, tinent del correu major de Ca-

22. AHCB, Ajuntament Borbònic. Acords, 1720, 1D.I.3., f. 749v, 17 de desembre de 1720.

23. MISELLI, *Il burattino veridico*, p. 296; AHPB, Joan Jeroni Canyelles, Quart manual, 313/32, s.f., 2 de setembre de 1524.

24. AHPB, Joan Esteve Mir, Plec de documentació diversa, 423/54, s.f., 22 d'agost de 1594; AHPB, Francesc Tries, Tercer manual, 661/3, ff. 709v-711, 11 d'octubre de 1628.

talunya, va embargar la faluga del patró genovès Giacomo Suria per tal que portés, «lo más presto que le fuere possible, porqué ansi conviene al servicio de su Magestad», a Antonio Maria Verjar, correu de Milà, fins a Gènova. L'oficial reial, això no obstant, va prometre pagar 1.500 rals de plata al mariner.²⁵

Els correus que viatjaven per servei de la monarquia hispànica podien fer ús de les galeres reials. L'any 1629 els correus Diego Álvarez i Antonio Maria Verjar van prometre donar 1.300 rals al patró Miquel Sanpere per portar-los de Barcelona fins a Gènova, 500 dels quals els hi van pagar per avançat. Els correus, tanmateix, van posar com a condició que si al llarg del litoral català trobaven les galeres que anaven a Itàlia canviarien de vaixell i el patró s'hauria de conformar amb els diners de la bestreta.²⁶

L'establiment del correu ordinari, a final del segle XVI, va suposar un gran avanç en les comunicacions, ja que va abaratir el cost del servei i va permetre als particulars incrementar l'enviament de correspondència. L'abril de 1666 el cavaller Francesc Espuny, comanador de l'orde de Malta, va pagar 65 lliures a Antoni Generes, resident a Perpinyà, per totes les cartes que li havien arribat «per la estafeta des de Marcella a Perpinyà y per altras cartas y plechs remesos per la estafeta des de Barcelona a Perpinyà». Entre els pagaments fets per Generes en nom del cavaller també hi constaven «alguns plechs ramesos a Figueres que rabí de Fransa per dit comanador Aspuny». El cost del servei de correu ordinari era molt inferior a l'extraordinari, com es constata, per exemple, en un pagament de 12 sous que Generes va fer per «dos plechs grans [que] rabí de Marsella». En un altre compte fet aquell mateix mes, Generes anotava que havia pagat dos sous «al correu de França que me aportà un gran plech» i uns altres 8 sous «per lo port del dit plech fins a Figueras».²⁷

25. AHPB, Francesc Jutge, Quinzè manual, 606/19, s.f., 17 d'abril de 1626.

26. AHPB, Francesc Tries, Quart manual, 661/4, f. 320-322v, 4 de maig de 1629.

27. AHPB, Vicenç Gavarró, major, Manual de 1666, 768/9, s.f., 8 i 16 d'abril de 1666.

Els representants de l'orde de Malta a Catalunya eren usuaris habituals del correu ordinari. L'any 1687, Miquel Jover, tinent del correu major, va rebre 141 lliures de part de Felicià Saiol, aleshores comanador de l'orde, per totes les cartes rebudes i enviades a Itàlia, França i Espanya, tant per terra com per mar, durant un any. El 1692, de nou, Saiol va fer un pagament de 164 lliures i 15 sous a Jover per les cartes rebudes i enviades d'aquells mateixos llocs durant els dotze mesos anteriors.²⁸

Un altre exemple de l'ús del correu ordinari d'Itàlia l'aporten els pagaments fets per la priora del convent de Junqueres de Barcelona a Tomàs Alegret, el seu agent a la ciutat de Roma. L'any 1696 la priora va pagar-li 3 sous i 6 diners «per los ports de una carta de Roma». En un altre compte fet dos anys després hi figurava, entre altres, un pagament de 3 sous i 6 diners «per los ports de una carta de Roma, rebuda en lo mes de febrer 1697 del dr. Thomas Alagret, agent de dit Real monestir». D'una forma semblant, el 1699 el convent de Junqueres va pagar 2 lliures, 3 sous i 4 diners per un altre plec de cartes arribat de Roma.²⁹

4. *Un mitjà reservat a les institucions*

L'enviament de correus extraordinaris per via marítima era un servei que acostumava a ser utilitzat només en aquelles ocasions que la necessitat ho requeria. Aquest és el cas, per exemple, de les cartes que els consellers de Barcelona van enviar l'any 1689 a totes les ciutats i viles de Catalunya, coincidint amb un episodi de la revolta dels Barretines. El mariner Macià Ros va cobrar 140 lliures i 5 sous pel transport d'uns

28. AHPB, Pere Llosas, Manual de 1687, 840/12, f.84-84v, 4 de juny de 1687; AHPB, Pere Llosas, Manual de 1692, 840/14, f.60-60v, 6 de maig de 1692.

29. AHPB, Josep Güell, Esborrany de 1697, 811/25, s. f., 10 de desembre de 1696; *ibidem*, Esborrany de 1698, 811/26, s. f., 13 de març de 1698; *ibidem*, Esborrany de 1699, 811/27, s. f., 20 d'abril de 1699.

quants correus en llaüt des de Barcelona cap a diferents ports del litoral català, des d'on van prosseguir el viatge a peu.³⁰

Altres vegades, els consellers de Barcelona sol·licitaven informació a les viles costaneres, ja que aquestes acostumaven a estar en contacte amb els vaixells que transitaven pel Mediterrani. L'any 1692, durant la Guerra dels Nou Anys, els jurats de Palamós van satisfer una petició dels consellers de Barcelona, que volien saber on es trobava l'armada francesa. Els jurats havien obtingut la informació a través d'embarcacions arribades d'Itàlia.

Ab lo orde són servits donar-nos pasam a donar part per correu com lo governador desta plaça nos ha participat que al cap de Creus se ha descubert moltes velas y se judica són del anemich. En est punt que és a la mati[na]da entran a est port dos esquadras de galeras, las de Sicília y quatre del duch de Tursia, que confirman lo matex. Las novedats que avem tingut per barca genovesa és que dilluns que comptàvem als 3 del corrent partí de Marsella una galiota ab despaig per anar a trobar la armada enemiga que·s trobave en las costas de Itàlia y que se deya venia la armada a nostras costas.³¹

El 20 d'agost de 1705 els còsols de Tarragona van escriure als consellers de Barcelona per informar-los que tres dies abans les tropes de l'Aliança de La Haia havien desembarcat a Dénia, cosa que va suposar l'inici de la Guerra de Successió a la península. La informació havia arribat a Tarragona per mà d'un patró de Sitges que el dia abans havia sortit de Vinaròs. Els consellers de Barcelona van rebre la carta l'endemà, segons es desprèn de la seva resposta, quan, de fet, l'armada aliada ja era a la vista de la ciutat.

30. AHCB, Consell de Cent, Registre de Deliberacions de 1689, 111-CC, f. 282v, 29 de novembre de 1689.

31. AHCB, Consell de Cent, Lletres comunes, 1692, 1B-X-112, f. 55, 13 de juny de 1692.

Participam com vuy ha arribat al port de esta ciutat ab sa barca lo patró Anthoni Llach, natural de Sitges, qui declara que ayr die 19 partí de la platja de Vinarós, regne de València, y que ans de partir ell arribà a la mateixa platja lo patró Marcos Beleciano, natural de dita vila, qui junt ab los mariners de sa barca deyan que la armada enemiga, lo die dilluns passat als 17 del corrent havia sotsprès lo castell y ciutat de Dénia y que dempués havia pres dita armada lo rumbo assí a estas costas de Catalunya.³²

La correspondència dels consellers de Barcelona amb Miquel Lligada, el seu agent a Roma, mostra la dificultat que hi havia per comunicar-se amb Itàlia durant la guerra. L'abril de 1706, Lligada es queixava que no li arribava la resposta dels consellers a les cartes que els escrivia.

Per via de Gènova tinc escrit a V.E. tres cartas, la una en diada 6 desembre 1705, altra a 26 de dit mes y any, y la altra a 27 març pròxim passat. Ab ditas cartas participava a V.E. ab la inquietut nos trobavem tots los catalans en esta Cort, a causa de trobar-nos sens cartas ni noticia alguna de Catalunya.³³

Durant la Guerra de Successió, el Consell de Cent disposava també d'un enviat a Gènova, que es deia Miquel Montserrat, el qual s'ocupava de fer arribar la correspondència a la cort de Viena. El juny de 1713, poc després de la signatura de la pau entre Anglaterra i França a Utrecht, els consellers donaven pressa a Montserrat perquè fes arribar una carta a Ramon Vilana Perles, secretari de l'emperador, que li havien enviat amb una faluga. A la vegada els consellers li demanaven que s'assegurés de remetre les respostes per persones de confiança, perquè sospitaven que algú les interceptava.

32. AHCB, Consell de Cent, Lletres comunes, 1705 i 1706, 1B-X-122, f. 56, 20 d'agost de 1705. En la seva resposta, els consellers de Barcelona deien als cònsols de Tarragona, referint-se a l'armada aliada, que la tenien «en vista de esta ciutat». AHCB, Consell de Cent, Lletres closes, 1704-1709, 1B-VI-114, f. 134, 21 d'agost de 1705.

33. AHCB, Consell de Cent, Lletres comunes, 1705 i 1706, 1B-X-122, f. 122, 24 d'abril de 1706.

Se persuadirà V.M. que lo despatxar esta faluga ab un correu anant y tornant per lo senyor marquès de Rialp es la importància del negoci, que demana tota prestesa y seguretat. Estimarem a V.M. com a patricio que si te plechs alguns del Rey nostre Senyor (que Déu guarde) com de qualsevol altre nos los envie directament y per persona segura, perquè sospitam se les deté lo qui per son conducto les envia.³⁴

La connexió marítima entre Barcelona i Gènova fou de vital importància durant el setge de Barcelona de 1713-1714 per tal de fer arribar la propaganda dels defensors a les capitals europees. El desembre de 1713, Francesc Anton Vidal, agent del Consell de Cent a Mallorca, confirmava que havia rebut la premsa publicada a Barcelona, a la vegada que no s'estava de demanar als consellers que li enviessin més notícies.

Ab diferents plechs ha aportat embarcació vinguda de eixa ciutat, he tingut lo de V.E. de 21 del passat, junt ab los papers novament impresos ab lo títol de Despertador de Cathalunya, y las gazetas dels dias 11 y 17 de novembre (...), assegurant a V.E. que ab ància se estan aguardant las gazetas per tenir las noticias y passar-las en Itàlia y Alemania, y me las demanan personas de qualitat per eix fi y regonech pot ésser de algun útil lo entregar-ne. Y així suplico a V.Exa. mane enviar-ne algunas luego de ésser publicadas, ab las embarcacions més promptas per venir a est port, per poder-las repartir y enviar luego.³⁵

D'aquesta forma, els ambaixadors catalans enviats pels tres comuns a Viena, Londres i La Haia rebien regularment la premsa que es publicava a Barcelona. A final de desembre de 1713, Felip de Ferran i

34 AHCB, Consell de Cent, Lletres closes, 1709-1713, 1B-VI-115, f. 258, 29 de juny de 1713.

35. AHCB, Consell de Cent, Lletres comunes, 1713, 1B-X-126, n. 163, 6 de desembre de 1713. Les gasetes esmentades per Vidal eren dos números del *Diario sitio y defensa de Barcelona*, impresos per Rafael Figueró. BC, F. Bon. 673 i F. Bon. 674.

Sacirera escrivia als consellers des de l'Haia confirmant la recepció de les dues gasetes i el *Despertador de Cathalunya*. Un dia després, Pau Ignasi de Dalmases explicava a Ramon Vilana Perles, que es trobava a Viena, que també havia rebut les mateixes publicacions. L'intercanvi epistolar entre ambaixadors i consellers es va anar mantenint de forma regular al llarg del setge, gràcies a la mediació de Miquel Montserrat des de Gènova. Encara, el 3 d'agost de 1714, poques setmanes abans de la caiguda de Barcelona, Dalmases escrivia a Ferran i Sacirera: «Montserrat de Gènova me embia quatre gacetes de Barcelona, y me diu no té cartas de la Excel·lentíssima Ciutat, encara que avia arribat embarcació de Barcelona».³⁶

5. *L'ajut de la impremta*

La combinació del correu, el vaixell i la impremta va facilitar la difusió de les notícies relacionades amb els esdeveniments que succeïen arreu d'Europa. El primer dia d'abril de 1678, per exemple, els consellers de Barcelona van rebre de boca d'uns mariners la notícia que l'exèrcit hispànic havia ocupat la ciutat de Messina, a l'illa de Sicília. «En aquest dia, entre las vuyt y nou oras de la matinada arribà en casa la present Ciutat dos patrons que eran entrats en lo port de la present ciutat ab una faluga genovesa y digueren als senyors concellers com la ciutat de Messina se era rendida». Aquest esdeveniment, que havia tingut lloc el 17 de març, o sigui, quinze dies abans, es va confirmar poc després amb una carta enviada pel cònsol de Liorna a través d'un correu extraordinari. Aquella carta fou reproduïda per una de les impremtes de Barcelona, de manera que va tenir una gran difusió. El 16 d'abril, Joan Francesc Pujol, agent del Consell de Cent a Madrid, avi-

36. AHCB, Consell de Cent, Lletres comunes, 1713, 1B-X-126, n. 185, 28 de desembre de 1713; AHCB, Manuscrits, Cartes de Pau Ignasi de Dalmases, 1713-1714, ms. B-95, p. 187-189, 29 de desembre de 1713; *ibidem*, ms. B-96, f.60, 3 d'agost de 1714.

sava als consellers que la notícia havia arribat a la Cort i que també seria publicada a la premsa. «Llegó aquí el correo con la nueva de que avian entrado en Mecina sus Reales armas [...]. Remitiré a V.S. por el correo que viene la gaceta, en que se dirá todo por menor, que para entonces se abrá ya impresso».³⁷

Un altre exemple l'aporta la fi del setge de Viena, el 12 de setembre de 1683, esmentat a l'inici. La notícia de la victòria imperial a la batalla de Kahlenberg, que, segons Josep Monfar, havia arribat a Barcelona el 29 de setembre amb una faluga procedent de Messina, es va confirmar dos dies després amb l'arribada d'una altra faluga, en la qual hi viatjava un emissari del governador de Milà, que anava a Madrid a informar al rei. Prèviament, l'embarcació havia fet escala a Palamós, des d'on el governador va escriure al seu homòleg de Girona, Domingo Pignatelli, el qual va rebre la notícia l'1 d'octubre, a migdia. Aquella tarda, el governador de Girona va informar de la victòria obtinguda a Viena al capítol de la catedral, que, al seu torn, ho va comunicar als jurats de la ciutat. La impremta, un cop més, va contribuir a difondre la notícia. Tot i que Josep Monfar va anotar en el seu diari que a Barcelona s'havien imprès tres relacions sobre aquest esdeveniment, en realitat se n'han conservat almenys set.³⁸

37. *Dietari de l'Antic Consell Barceloní* (DACB), vol. XIX, p. 367. La notícia impresa a Barcelona porta per títol: *Relación de los últimos y nuevos avisos que hasta agora de Messina han llegado a esta ciudad de Barcelona por correo extraordinario de Liorna, y de lo que en dicha ciudad de Messina ha sucedido con sus naturales y franceses*. AHCB, Pre-premsa 5/16. La carta enviada als consellers de Barcelona per l'agent a Madrid es troba a: AHCB, Consell de Cent, Lletres comunes, 1678, 1B-X-102, f. 70, 16 d'abril de 1678. L'ocupació de Messina fou un episodi de la Guerra d'Holanda o Guerra francoholandesa (1672-1678). En aquest sentit, vegeu: Luís RIBOT, *La Monarquía de España y la guerra de Mesina*, Actas, Madrid, 2002; i John A. LYNN, *The Wars of Louis XIV, 1667-1714*, Longman, Londres, 1999.

38. Arxiu Municipal de Girona (AMGi), Llibre d'actes del Consell de la ciutat, 1683 (II), 17436, f. 113v, 1 d'octubre de 1683. L'arribada del correu procedent de Milà s'esmenta en una carta que els consellers de Barcelona van enviar a Benito de

Un cas semblant l'aporta la presa de la ciutat hongaresa de Buda, que fou arrabassada als turcs per les tropes imperials el 2 de setembre de 1686, després d'un llarg setge. La notícia va arribar a Barcelona per via marítima, segons es desprèn de l'anotació que Josep Monfar va fer el dia 14 d'aquell mes. «A las 12 de medio día, llegó una faluca del Final y nos llevó la feliz nueva de que a 2 del corriente se había ganado la ciudad sangrienta de Buda».³⁹

La notícia de presa de Buda havia estat enviada pel marquès de Borgomanero, ambaixador espanyol a Viena, amb un correu extraordinari que va partir d'aquella ciutat el 4 de setembre en direcció a Milà. El governador d'aquesta ciutat, el comte de Fuensalida, va lliurar la carta a un altre correu que es va embarcar a Gènova en direcció a Barcelona. Deu dies després de sortir de Viena, la carta va arribar a la capital catalana a bord de la faluga que esmentava Monfar i fou lliurada al marquès de Leganés, virrei de Catalunya. Com en les ocasions anteriors, la carta es va imprimir per fer-ne major difusió.⁴⁰

Pelegrí, el seu agent a Madrid. «Air a la matinada [1 d'octubre] arribà en lo port desta ciutat una faluga del estat de Milà y aportave un correu per sa Magestat, Déu lo guarde, aportant-li lo avís del bon succés, que Déu nostre Senyor gràcias, han tingut las armas imperials contra lo turch». AHCB, Consell de Cent, Lletres Closes, 1682-1686, 1B-VI-105, f. 72, 2 d'octubre de 1683. Un resum de les set relacions sobre la batalla de Kahlenberg impreses a Barcelona es troba a: CAMPRUBÍ, *L'impressor Rafael Figueró*, Annexos, pp. 107-112.

39. BUB, Manuscrits, Diario de noticias de Barcelona de los años 1685, 1686 y 1687, ms. 398, f. 128, 14 de setembre de 1686. El «Final» fa referència al port de Finale Ligure, prop de Gènova.

40. *Copia de la carta que escribe el Excelentísimo Señor marqués de Burgomaine, embaxador de España, con el aviso de la toma de Buda y su castillo por asalto...*, Rafael Figueró, Barcelona, 1686, AHCB, B 1686 8.º op. 3; *Noticias varias y copia de carta de Milán de 8 de setiembre que contiene la noticia indubitable del rendimiento de la Real ciudad de Buda...*, Jaume Caís, Barcelona, 1686. Es conserven un total de dinou fulls impresos a Barcelona que fan referència al setge i posterior presa de Buda per part de l'exèrcit imperial, de les quals dotze foren publicats per Rafael Figueró i els restants per Jaume Caís, administrador de la impremta Mathevat. CAMPRUBÍ, *L'impressor Rafael*

El correu enviat pel governador de Milà va prosseguir el camí en direcció a Madrid per la ruta de la posta ordinària, de manera que la notícia de la presa de Buda va arribar a coneixement del rei Carles II el dia 21 de setembre, o sigui, una setmana després que el missatger sortís de Barcelona. Benito de Pelegrí, agent del Consell de Cent a la cort castellana, ho va comunicar per carta als consellers de Barcelona: «Con el arrivo del correo de Génova que hizo su biaje por esa ciudad [Barcelona] se tubo en esta Corte la ynfalible noticia de la toma de Buda».⁴¹

Sovint, les notícies que arribaven a Barcelona per mar es difonien de forma impresa en altres ciutats de la península. El juliol de 1690, en marc de la Guerra dels Nou Anys, una relació publicada per l'impresor Rafael Figueró, amb el títol de *Noticias ciertas, venidas a esta ciudad de Barcelona con una faluca, día primero de julio de 1690*, es va reeditar a Saragossa al cap d'uns dies. Poc després, Figueró publicava un imprès semblant, que fou reproduït a Saragossa amb el títol de *Noticias verdaderas venidas a esta ciudad de Barcelona por una faluca, oy a 15 de julio, y a Zaragoza a 18 de 1690*. Un exemple semblant l'aporta una notícia titulada *Relación verdadera de la victoria que han alcanzado las armas de la Alteza Real del Señor duque de Saboya contra franceses, venida a esta ciudad de Barcelona por una embarcación genovesa*, que fou, d'igual forma, reeditada a Saragossa.⁴²

Figueró, Annexos, pp. 168-182.

41. AHCB, Consell de Cent, Lletres comunes, 1685-1686, 1B-X-107, n. 112, 21 de setembre de 1686.

42. *Noticias ciertas, venidas a esta ciudad de Barcelona con una faluca, día primero de julio de 1690*, Rafael Figueró, Barcelona, 1690. L'edició feta a Saragossa, amb idèntic títol, es troba a: Universidad de Sevilla (US), Fondo antiguo, A 112/048 (30); *Noticias verdaderas, venidas a esta ciudad de Barcelona por una faluca, oy a 15 de julio de 1690*, Rafael Figueró, Barcelona, 1690. AHCB, B 1690 8º op. 11; *Noticias verdaderas venidas a esta ciudad de Barcelona por una faluca, oy a 15 de julio, y a Zaragoza a 18, de 1690*. AHCB, Pre-premsa 5/7; *Relación verdadera de la victoria que han alcanzado las armas de la Alteza Real del Señor duque de Saboya contra franceses, venida a esta ciudad de Barcelona por una embarcación genovesa*, Rafael Figueró, Barcelona, 1691. AHCB,

En ocasions, gràcies a la connexió marítima, la premsa publicada a Barcelona arribava a Itàlia. El maig de 1706 el marquès de Monteleón, ambaixador de Felip V a Gènova, informava que en un vaixell holandès havia arribat un frare franciscà català amb informació sobre la fi del setge de Barcelona. «Hanse esparcido por esta ciudad diversas relaciones imprimidas en Barcelona de lo ocurrido allí desde el día 6 de este mes hasta el 11 que quedó libre aquella plaza del asedio». Un exemple semblant l'aporta una relació impresa per Rafael Figueró el 1708, en la qual es narraven algunes accions de guerra que havien tingut lloc en diferents punts del Mediterrani. La relació feta per Figueró va ser enviada per carta a Milà el mateix dia de publicar-se, on fou reproduïda tot seguit per l'impressor Marco Antonio Malatesta.⁴³

De fet, la instauració de la cort de Carles III a Barcelona, a final de 1705, va comportar un important canvi a nivell comunicatiu. La presència del rei va intensificar la circulació de la informació procedent d'Europa, molta de la qual arribava per via marítima. El 21 de

B 1691 8º op. 8. L'edició feta a Saragossa: *Relación verdadera de la victoria que han alcanzado las armas de la Alteza Real del Señor Duque de Saboya contra franceses, venida a esta ciudad de Barcelona por una embarcacion genovesa y a Zaragoza el martes a 13 de febrero de 1691*, AHCB, A 8º op. 398.

43. David GONZÁLEZ CRUZ, *Propaganda e información en tiempos de guerra. España y América (1700-1714)*, Sílex, Madrid, 2009, p. 24. És probable que la relació difosa a Gènova fos la que Rafael Figueró va publicar amb el títol de *Relación breve y resumen de lo sucedido en Barcelona desde el día 6 hasta 12 de mayo 1706 que empezó a moverse el enemigo para desistir del asedio de dicha ciudad hasta desaparecerse de ella*. BC, F. Bon. 11923. La relació impresa per Figueró el 1708 porta per títol *Noticias verdaderas de los felizes sucesos que a favor de nuestro adorado monarca Carlos Tercero (que Dios guarde) se han conseguido en estos mares de Cathaluña y dentro del Mediterráneo con el arribo de la gran flota de los Altos Aliados*. Biblioteca Borja (BB), Patrimoni *N 15-II-15a.53. La versió publicada a Milà es titula *Vere e distinte notizie de felici successi che a favore della maestá del Ré nostro Signore Carlo Terzo (che Dio guardi) si sono conseguiti ne mari di Catalogna e dentro il Mediterraneo coll arrivo della gran flota inglese ed olandese sotto il comando dell ammiraglio Lake, ricevute de Barcellona con lettere de 25 maggio del corrente anno*. BC, 16-III-8/7.

juliol de 1707, per exemple, Carles III va comunicar als diputats de la Generalitat i als consellers de Barcelona que la ciutat de Nàpols havia caigut en poder del seu exèrcit el dia 7 d'aquell mes. La notícia havia arribat a mans del monarca en una carta de les autoritats de Nàpols, que va portar el marquès de Rofrano. Tot seguit, la carta fou enviada a la impremta per fer-ne major difusió.⁴⁴

Un cas similar va succeir l'agost de 1708, amb motiu de la conquesta de Sardenya. El 23 d'aquell mes, Ramon de Vilana Perles, secretari del rei, va escriure als diputats i als consellers per informar-los que Carles III havia rebut unes cartes del comte de Cifuentes des de Càller amb la notícia que el dia 13 l'illa havia quedat sota el seu control. De la mateixa manera que en casos anteriors, la notícia fou publicada per Rafael Figueró, que ostentava el títol d'impressor reial.⁴⁵

La connexió marítima entre Barcelona i Gènova també es va mostrar útil per prevenir la propagació de la pesta. El juliol de 1709 els consellers de Barcelona van rebre un edicte imprès a Gènova, en el que se'ls avisava que en algunes ciutats mediterrànies hi havia contagi. Els consellers van escriure una carta adreçada a les principals viles i ciutats de la costa catalana. «Per còpia impresa del edicte publicat en Gènova pervinguda a nostras mans –deien els consellers–, tenim vist haver-se allí ab graves penas privat lo comer ab las ciutats y llocs de Cattaro, Patrasso, Castellново, Budva y altres llocs de la Venècia, Albània y de tota la jurisdicció de Ragusa, per trobar-se dits llocs opressos e infectos del mal contagiós». La carta dels consellers també va ser impresa i

44. *Dietaris de la Generalitat de Catalunya* (DGC), vol. X, p. 802 i 2.133; DACB, vol. 26, 1707-1709, apèndix 8, p.192. La carta de la ciutat de Nàpols, impresa per Rafael Figueró, portava per títol *Copia de carta que la Fidelíssima ciudad de Nápoles ha escrito a la Magestad Católica del Rey nuestro Señor Don Carlos III ... puesta a las reales manos por el marqués de Rofrano...* Rafael Figueró, Barcelona, 1707. BC, F.Bon. 3000.

45. DGC, vol. X, p. 923 i 2.230; DACB, vol. 26, 1707-1709, apèndix 47, p. 233; *Noticia verdadera de la toma de la ciudad de Càller, capital del Reyno de Cerdeña*, Rafael Figueró, Barcelona, 1708. BC, F. Bon. 5771.

enviada a un total de 29 municipis del litoral català, així com també a Mallorca, a Maó i a les ciutats de Càller i Sàsser, a l'illa de Sardenya.⁴⁶

Conclusions

La utilització del vaixell va resultar molt profitosa per a la comunicació entre Catalunya i Itàlia. Les notícies sobre alguns esdeveniments importants que van tenir lloc a Europa van arribar a Barcelona de forma més ràpida que si la informació hagués fet el viatge només per terra. La connexió per mar entre la capital catalana i els ports del Mediterrani, especialment el de Gènova, es va mostrar particularment útil en temps de guerra, quan el trànsit de correus pel territori francès es veia interromput. D'una forma semblant, els avisos sobre l'existència de brots de pesta en ciutats mediterrànies arribaven molt sovint per via marítima.

La comunicació per mar, tanmateix, tenia alguns inconvenients. Si bé en ocasions el trajecte podia ser més ràpid, la possibilitat de trobar unes condicions meteorològiques adverses feia que el viatge fos més insegur, ja que el mal temps podia endarrerir l'arribada dels vaixells al seu destí o fins i tot fer-los naufragar. És per això que existia el costum d'enviar els missatges importants de forma duplicada, per terra i per mar. Un altre dels inconvenients, no menys important, era l'elevat cost que suposava la contractació d'un vaixell, cosa que feia del correu marítim un servei reservat pràcticament només a les institucions de govern.

Sigui com vulgui, la connexió marítima, combinada amb l'ús de la impremta, va afavorir la circulació de la informació entre Catalunya i Itàlia. La premsa que es publicava a Barcelona s'alimentava sovint de notícies que portaven els vaixells que arribaven al port, procedents de Gènova, Nàpols, Sardenya o Sicília. Aquest fenomen es va intensificar

46. AHCB, Consell de Cent, Lletres closes, 1709-1713, 1B-VI-115, f.21v, 31 de juliol de 1709. *Per còpia impresa del edicte publicat en Gènova...*, Universitat Pompeu Fabra (UPF), ZX1709.P47.

durant la Guerra de Successió, i més concretament durant l'etapa de govern de l'arxiduc Carles d'Àustria, quan Barcelona es convertí en un important centre de comunicació. Molt sovint, els despatxos reials amb procedència o destinació a Itàlia circulaven per via marítima.

La comunicació per mar va prendre molta més importància durant el setge de Barcelona de 1713-1714, quan el vaixell es va convertir pràcticament en la única forma d'esquivar el bloqueig imposat per l'exèrcit borbònic. Els ports de Palma i de Gènova van esdevenir aleshores els principals punts de contacte entre les autoritats de Barcelona i els ambaixadors destinats a Viena, Londres i la Haia. La connexió marítima, afegida, un cop més, a l'ús de la impremta, va jugar un paper cabdal a l'hora de fer arribar la propaganda dels defensors de la ciutat a les principals capitals europees.